

ATATÜRK'ÜN ANKARA'YA GELİŞİ

Dr. CEMİL ÖZGÜL

Atatürk'ün Ankara'ya gelişi Kurtuluş Savaşı'mızın önemli olaylarından biridir.

Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul'dan ayrılmadan önce Ali Fuat Paşa ile Ankara'nın millî mücadelenin yürütülebileceği en uygun merkez olduğuna karar vermişlerdi. 20 nci Kolordu Komutanlığına atanan Ali Fuat Paşa'nın bir an önce Kolordusunu Konya'dan Ankara'ya intikal ettirmesini kararlaştırmışlardı. Ali Fuat Paşa bu plânlamaya göre mart ayında Kolordusunu yaya yürüyüşle Ankara'ya intikal ettirmiş ve Sarıkışlaya yerleştirmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığından ayrıldıktan sonra İstanbul'daki temasları, Anadolu'ya geçişi, Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta yaptığı çalışmalar Ankara'ya gelişi ve zafere kadar geçen olaylar, O'nun nutukta "Uygulamayı safhalara ayırmak ve kademe kademe yürüyerek hedefe varmak"¹ sözleri ile belirttiği stratejinin birer aşaması idi. Başladığı mücadelede bütün gücünü milletinden alıyordu. Bunu "Ben milletin vicdanında ve istikbalinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün cemiyetimize tatbik ettirmek mecburiyetindeydim"² sözleri ile millete karşı önemli bir sorumluluğu olduğunu açıklıyordu.

Atatürk'ün Ankara'ya gelişine kadar geçen olaylar, birbirine eklenedikçe mukavemeti artan bir zincirin halkalarını oluşturmuştu. Bu zincirin oluşmasında O'nun üstün liderliği, komutanlığı, millete güveni, teşkilâtçılığı ileriye görüşü önemli bir rol oynamıştı. Amasya bildirgesi ile "Vatanın bütünlüğünün, milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu; milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının kurtaracağını"³ bütün dünyaya ilân etmişti. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde millî mücadelenin esasları ortaya konmuştu. Amasya görüşmeleri ile de İstanbul Hükümeti Anadolu'daki millî mücadeleyi tanımak ve işbirliği yapmak zorunda kalmıştı.

¹ NUTUK, 1973, C. I, s. 14-15

² NUTUK, 1973, C. I s. 17

³ NUTUK, C. I s. 30-31

Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Ankara'ya gelişi ile millî mücadelenin yeni bir aşaması başlamıştı. 27 Aralık 1919'dan 23 Nisan 1920'ye kadar geçen dönem Kurtuluş Savaşı tarihimizin fazla etüd edilmemiş bir bölümüdür. 118 günlük kısa bir süreyi kapsayan bu dönem birbirinden önemli ve hayatî olaylarla doludur. Ayaklanmaları bastırmak, ilerleyen düşmana karşı cepheler oluşturmak, kurulacak yeni Türk devletinin temelini atmak, dış dünya ile temaslar kurmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını hazırlamak bu olayların birkaçıdır.

Erzurum Kongresi'nde dokuz kişilik bir Temsil Heyeti seçilmişti. Heyet'in asıl görevi Kongre adına gereğinde gerekli önlemleri almaktı. Heyet-i Temsiliye gerçekte, 23 Temmuz 1919 dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihine kadar geçen dönemde millî mücadele için gerekli kararları alan ve uygulayan bir hükümet olmuştu. Sivas Kongresi'nde üye sayısı artırılmış ve "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi" adını almıştı.

Üyelerin tümü "hiç bir zaman bir araya gelerek çalışma imkânı bulamamışlardır. Erzurum'da seçilen dokuz üyeden İzzet, Servet, Hacı Musa Beyler ile Sadullah Efendi Erzurum Kongresine de katılmamışlardır. Raif ve Şeyh Fevzi Efendiler Sivas Kongresi'nden sonra memleketlerine dönmüşlerdir. Rauf ve Bekir Beyler Sivas'tan Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Ankara'ya gelmişler, Meclis-i Mebusan'a katılmak üzere İstanbul'a gidinceye kadar beraber çalışmışlardır"⁴

Ankara 27 Aralık 1919 da tarihi günlerinden birini, yaşıyordu. Yüzlerce Ankaralı büyük kurtarıcıyı ve arkadaşlarını Dikmen sırtlarında karşılamıştı. O zaman Ankara'nın nüfusu ancak 20-22 bin kadardı. Civar köy, kasaba ve şehirlerden gelenle karşılayıcıların sayısı 30-40 bini çoktan geçmişti. Bu coşkulu karşılama Mustafa Kemal Paşa'yı çok duygulandırmış, Ali Fuat Paşa'nın "— Ankara'yı nasıl buldunuz Paşam?" sorusuna "—cidden fevkalâde, tebrik ederim. Ankara hakikaten millî bir merkez haline gelmiş"⁵ demiştir.

Heyet-i Temsiliye merkezi olarak Ankara'nın seçilmesi önemli stratejik sebeplere dayanıyordu.

1919 yılı şartlarına göre Ankara Anadolu'da başlatılacak bir mücadelenin yürütüleceği en ideal yer olarak görülüyordu. Merkezî konumu, iş-

⁴ NUTUK, C. I s. 67-68

⁵ CEBESÖY, Ali Fuat: Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 265-267

gal altında bulunan yerlere olan mesafesi, Karadeniz'de İnebolu, Akdeniz'de Antalya limanları ile irtibat imkânı, demiryolu ve telgraf şebekesinden yararlanma kolaylığı, 20'nci kolordu komutanlığının Ankara'da bulunması ve Ankara'luların Millî Mücadeleye candan bağlılıkları Ankara'nın seçimindeki en önemli faktörlerdi.

O gün için en büyük tehlike olan Yunan ilerlemesini durduracak bir askerî hareketin en iyi sevk ve idare edilebileceği yerde bulunması Ankara'ya ayrı bir önem kazandırıyordu. Atatürk çarpışılacak düşmanı iyi saptamıştı.

Cevat DURSUNOĞLU, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi günlerinde, genel politik ve askerî durum hakkında görüşlerini, arkadaşlarına şöyle ifade ettiğini kaydetmektedir.

“Paşa masanın üstündeki haritanın başında bize dünyanın o günkü askerî ve siyasi durumunu en ince noktalarına kadar anlattı. Açıklamalarını bitirdikten sonra da Türkiye'nin o günkü durumuna geçerek Anadolu'da bir millî mukavemetin çok geçmeden başarıya erişeceği düşüncesi üzerinde ısrarla durdu. Paşa bu beyanında iki noktaya dayanıyordu. Birincisi, Türk Ulusunun bağımsız yaşamak hususundaki azmi, ikincisi de büyük bir savaştan henüz çıkmış bulunan o zamanki galip devletlerin ikinci bir dünya savaşına giremeyecekleri düşüncesi idi. Paşa dört saat kadar süren oturumda sorulan çeşitli suallere inandırıcı cevaplar verdi oturumu şöyle iki cümle ile kapadı: “Görüyorsunuz ki, bu şartlar altında karşımızda yalnız Yunan kuvvetleri kalacaktır. Eğer Türk Ulusunu tek bir mukavemet cephesi halinde birleştirebilir ve ordumuzu kısa zamanda tensik edebilirsek çok geçmeden Yunan ordusunu denize döker memleketi istilâdan kurtarır, tam bağımsızlığa kavuştururuz”⁶

Ankara'nın jeopolitik durumu Mustafa Kemal Paşa'nın görüşüne tamamen uyuyordu. Sonraki yıllarda, olaylar bu ileri görüşün haklılığını ortaya koymuştur.

Ankara, aynı zamanda, Sivas Kongresinde kabul edilen Misak-ı Millî kararı ile hudutları çizilen yeni Türk Devleti için de ilerde başkent olabilecek her türlü özelliği taşıyordu.

Kâzım Karabekir Paşa “Doğu Cephesinin daha büyük önem taşıdığını, Temsil Heyeti'nin Sivas'tan daha batıya geçmemesi kanaatinde

⁶ ALTUĞ, Yılmaz, “Atatürk'ün Dış Politikası” Uluslararası Atatürk Konferansı Tebliğleri, C. II, İstanbul 1981, s. 481-482. Krş. DURSUNOĞLU, Cevat, Erzurum Kongresi ve Mustafa Kemal Atatürk, s. 36-38

olduğunu” söylüyordu. Mustafa Kemal Paşa ise “Usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumiyeyi idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Ankara, bu şeraiti cami biri nokta idi”⁸ diyordu.

O tarihte büyük tehlike batıdan bekleniyordu. İzmir’e çıkan Yunan kuvvetleri, İç Anadolu’ya doğru ilerlemeye çalışıyordu. Güney ve Güneydoğu Anadolu’da bazı vilâyetler İtalyan ve Fransız işgali altında bulunuyordu. Pontus Rum devletini yeniden kurma hayali ile yaşayan Rum çeteleri Samsun ve havalisinde taşkınlıklarına devam etmekte idiler. Bu durumda Heyet-i Temsiliye için en uygun yer Ankara idi.

1919 yılı sonunda ve 1920 yılının başlarında Türkiye stratejik bir çember içinde bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa bu durumu Kolordu komutanlıklarına yazdığı bir şifrede şöyle açıklıyordu.

— Adalar Denizi, Boğazlar, Karadeniz İtilaf devletlerince sarılmıştır.

— Kafkaslar İtilaf devletlerince sarılmakta ve bir Kafkas Seddi kurulmaktadır.

— Akdeniz kıyıları, Kilikya, Suriye ve Irak, İran’ın bir kısmı İtilaf devletlerince işgal edilmiştir.

— Yunan Ordusu Anadolu’nun içlerine girmiştir.

— İtilaf devletleri ülkeyi (İçeriden Yıkma) teşebbüslerine girişmişlerdir⁹”

Bu sırada işgal kuvvetlerinin durumu şöyle idi:

15 Mayıs 1919 da İzmir’e çıkan Yunan kuvvetleri karşılaştıkları mukavemete rağmen ilerlemeye devam etmişlerdi.

General Milne 8 Ağustos 1919’da Yunanlılara buldukları hattan daha ileri geçmemelerini emretti. Paris Yüksek Barış Konseyinin de bu görüşe katılması üzerine General Milne 3 Kasım 1919’da Yunanlıların en ileri sınırlarını gösteren Milne hattını Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya bildirdi¹⁰.

Milne Hattı: Ayvalık’ın 15-16 km. kuzey doğusunda deniz kıyısından başlıyor doğuya doğru Yaylacık Dağı-Madra Dağı-Akmaz Dağı doruğun-

⁷ NUTUK, 1973, C. I s. 333-334

⁸ NUTUK, C. I s. 335

⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 15, Vesika: 388

¹⁰ Türk İstiklâl Harbi, C. II, Batı Cephesi 2’nci kısım, Ankara 1965. s. 120 Krş. Documents on British Foreign Policy, 1914-1930, s. 816.

dan güneye dönüyor. Belen Dağı batısından Büyük Menderes üzerinde Umurlu'ya uzanıyordu, batıya Büyük Menderes nehri boyunca devam ederek Selçuk (Akıncılar) batısında denize ulaşıyordu. Aydın Yunan bölgesinde bulunmakta idi.

Başlangıçta bir tümenle İzmir'e çıkmış olan Yunanlılar kuvvetlerini gittikçe artırarak Aydın-Ödemiş-Turgutlu-Manisa-Bergama-Ayvalık genel hattının batısında kalan kuvvetlerini beş tümeden fazla bir mevcuda çıkarmışlardı¹¹.

Genel Milne Yunan kuvvetlerinin Türk Millî Kuvvetlerinin taarruzlarına karşı mahdut hedefli taarruzlar yapmalarına izin ve yetki veriyor ve şöyle diyordu:

"...cephenez gerilerindeki Türk topluluklarına karşı istediğiniz gibi harekette serbestsiniz. Cepheniz ilerisindeki Türk kıtalarına ise yapacağınız karşı taarruzlarda taarruza uğradığınız yerlerden itibaren ancak 3 km. kadar ilerleyebilirsiniz. Bu sınırlı saha içindeki Türklerin sürekli taarruzlarına uğradığınız takdirde, istediğiniz gibi hareket edebilirsiniz. Bununla beraber, her karşıt taarruzdan sonra tekrar asıl mevzilerinize dönmeye mecbursunuz....."¹²

Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye Ankara'ya geldikleri sırada Batı cephesinde "Milne Hattı" kararı yürürlükte bulunuyordu.

Aynı tarihlerde (3 Kasım 1919 itibariyle) Anadolu'yu işgal eden düşman kuvvetlerinin durumu şöyle idi:

İngiliz Kuvvetleri:

İki tümenlik kuvvetin çoğu Çanakkale ve İstanbul'da, bir kısmı, Kütahya, Eskişehir, Afyonkarahisar, Samsun ve Erzurum'da (40.620 kişi).

Fransız Kuvvetleri:

Üç tümenlik kuvvet İstanbul, Çanakkale, Zonguldak, Bandırma, İzmir, Adana, İskenderun, Maraş, Antep, Urfa kentlerine ve demiryolu hatları boyuna; ayrıca bir tümenleri Trakya'ya yayılmış durumda (49.500 kişi).

¹¹ Türk İstiklâl Harbi, C. II, s. 19. Krş. Yunan Ordusu, İzmir'de Yunancadan Tercüme Ks. I s. 153

¹² Türk İstiklâl Harbi s. 123. TÜRSAN, Nurettin "Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi" Bildiriler III, Ankara 1983, s. 37.

İtalyan Kuvvetleri:

Bir tugay kadar kuvvet Antalya, İzmir, Muğla, Konya ve Afyonkarahisar'da ve en önemli limarlarda (17.400 kişi)

Yunan Kuvvetleri:

Altı tümenlik "Küçük Asya İşgal Ordusu" Aydın, Ödemiş, Turgutlu, Manisa, Bergama, Ayvalık genel çizgisi ile Adalar denizi kıyıları arasında işgal etmiş durumda:

İtilâf Devletleri İşgal Kuvvetleri:

İngiliz, Fransız, İtalyan	:	107.000
Yunan (2400 Subay, 62.000 Er)	:	64.400
		+
		<hr/> 171.400

Yukarıda gösterilen düşman kuvvetlerinin mevcudu zaman zaman değişmekte idi¹³.

Anadolu'da Bulunan Türk Kuvvetlerinin Durumu:

Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal Paşa Batı Anadolu cephesini de Heyet-i Temsiliye'ye bağlamak suretiyle sevk ve idare birliğini sağlamayı gerekli buldu. Bu amaçla Albay Refet (Bele) Beyi görevlendirdi. Refet Bey Batı Anadolu'da mevcut Ordu Birlikleri ile millî kuvvetleri tek komuta altında birleştirmeye çalıştı. Bu mesele ancak 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulmasından sonra ve Yunanlıların 22 Haziran 1920'de başhyan genel taarruzlarıyla Bursa önlerine ulaştıkları sırada gerçekleşecektir¹⁴.

Sivas Kongresinin yapıldığı Eylül 1919 başlarında Türk Ordusunun ağır silâhları alınmış ve çekirdek halinde kalmış 8 Kolorduluk (20 Tümen) bir kuvveti bulunmakta idi. Toplam mevcudu 53.000 olan bu kuvvet bütün ülkeye yayılmış durumdaydı.

¹³ TÜRSAN, a.g.e., s. 37-38.

¹⁴ Türk İstiklâl Harbi (C. II) s. 109

1 Kasım 1919'da Türk ordusunun mevcudu ve buldukları yerler şö-
le idi¹⁵

Merkezi	Adı	Subay	Svl. Memur	Er	Toplam	Tümenin er toplamı
Edirne	1.Kor.	523	226	4.345	5.094	49. Tüm.-1.004 55. Tüm.-1.335 60. Tüm.-1.129
Sivas	3.Kor.	388	162	5.186	5.736	5.Kafkas Tüm.-3.008 15. Tüm.-1.560
Konya	12.Kor.	557	161	5.906	6.624	23. Tüm.-1.733 41. Tüm.-1.158 57. Tüm.-2.487
Diyarbakir	13.Kor.	482	176	4.611	5.269	2.Tümen.-1.250 5. Tüm.-1.832
Bandırma	14.Kor	430	104	4.827	5.361	56.Tüm.-1.583 (dağıldı) 61.Tüm.-1.949
Ankara	20.Kor.	387	106	4.320	4.813	11.Tüm.-1.672 24. Tüm.-1.538
İstanbul	25.Kor.	975.	299	5.570	6.844	1.Tümen-1635 10. Kafkas Tüm.-1758
Erzurum	15.Kor.	906	358	12.350	13.614	3.Kafkas Tüm.-1898 9. Kafkas Tüm.-2.477 11.Kafkas Tüm.-2.172 12. Tüm.-2.496 Kor. kıtaları-4.600
Toplam		4.648	1.592	47.115	53.355	

Batı Anadolu'da Bulunan Millî Kuvvetlerin Mevcudu ise şöyle idi¹⁶.

Ayvalık Cephesi	500-600
İvrindi Cephesi	300-400
Soma Cephesi	600-700

¹⁵ TÜR SAN, a.g.e. s. 38

¹⁶ TÜR SAN a.g.e. s. 39

Akhisar Cephesi	800-1000
Salihli Cephesi	2000-2500
Menderes Cephesi	1800-2000
Toplam Mevcut	6000-7200 kişi

Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresinde alınan kararlar gereğince vatanın her türlü tehlikeye karşı, mevcut bütün güç savunmasını sağlamak için bir harekât plânı hazırlamıştı. Ankara'dan 9 Ocak 1920'de Mustafa Kemal imzasıyla kolordulara gönderilen bu plân Millî Mücadelenin ilk harekât plânıdır¹⁷.

Plânda seferberliğin nasıl yapılacağı, askerî ve millî kuvvetlerin emir ve komuta düzeni, Anadolu'nun cephelere ayrılması gibi önemli konular askerlik sanatının gereklerine göre belli bir düzene bağlanıyordu.

Plânın 6'ncı maddesine göre Mustafa Kemal Paşa Anadolu Genel Komutanı olarak Rumeli ve Anadolu'da bulunan bütün kuvvetleri yönetecek. Genelkurmay Başkanlığını da Ali Fuat Paşa üzerine alacaktı. 20'nci Kolordu bir Başkomutanlık karargâhı teşkil ederek Afyon'a gönderecekti. Bu karargâh Anadolu Genel Komutanlığı Karargâhı olacaktı.

Plânın bütün kolordular tarafından itirazsız kabul edilmesi, İstanbul Hükûmetinin böyle bir hazırlığa itiraz etmemesi, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini Anadolu Genel Komutanı ilân etmesine karşılık kimsenin "Siz müstafi bir generalsiniz, emrinizi yapmam" dememesi millî mücadele ruhunun geliştiğini ve olgunlaştığını, vatanın ancak Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde, Anadolu'da yapılacak bir mücadele ile kurtarılabilceğinin anlaşıldığını göstermektedir¹⁸.

İstanbul Hükûmetinin engellemeleri yüzünden seferberliğin ilân edilememesi, silâh cephane ve insan bulunamaması nedeni ile bazı müfrezelerin kurulamaması ve iç ayaklanmalar yüzünden plân uygulanamadı. Fakat bu plân, düzenli bir mücadelenin gerektiğini ortaya koymuş ve bundan sonra yapılan mücadeleler için de temel belge olarak önemini korumuştur.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Ankara'da Ziraat mektebinde hemen çalışmalar başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa ocak ayının ilk günlerin-

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A 6-1840 Dosya 24 Fibrst 1, ÖZALP, Kâzım, Millî Mücadele Hatıraları (1919-1922) s. 80. Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1976, Genel Kurmay Harp Tarihi Bşk.lığı. yay. s. 23-28

¹⁸ TÜRŞAN, a.g.e. s. 40

de Ziraat Mektebinde Ankara'nın ileri gelenlerine bir konferans vermiş ve içinde bulunulan durumu açıklamıştı.

Amasya görüşmeleri sonunda İstanbul'da açılmasına karar verilmiş olan Meclis-i Mebusan'a gidecek milletvekillerini Ankara'ya davet ederek kendileri ile görüşmüş ve Mecliste Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu adı ile bir grup kurmalarını istemişti. Hatırlanacağı gibi Felâh-ı Vatan adı ile bir grup kurulmuş ve Misak-ı Millî'yi kabul ettirmişti.

Bu sırada Anadolu'da millî şuur gittikçe kuvvetlenmekteydi. Yer yer yapılan mitinglerle halk Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanıyordu. Bir yandan da Kuvayı Milliye teşkilâtı geliyordu.

İzmit ve Bolu bölgelerinde asayişsizlik artıyordu. Kocaeli bölgesinde Kuvayı Milliye Teşkilâtını kurmaya çalışan Yahya Kaptan'ın haince öldürülmesi bölgede büyük bir boşluğun ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

6 Ocak 1920 de 1500 kişilik bir Fransız kuvveti Maraş'a gelmiş 7 Ocak 1920 de Eloğlu civarında bulunan kuvvetlerin karşı koyması ile çarpışmalar başlamıştı¹⁹.

9 Ocak 1920'de Mustafa Kemal Paşa komutanlara, Yunanlıların Aydın Vilâyetini ilhak etmeleri ihtimaline karşı uygulanacak plan konusunda gizli bir telgraf göndermişti. Bu sırada Batı Trakya Fransızların himayesinde her geçen gün biraz daha Yunanlaştırılıyordu²⁰.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki çalışmaları içinde ayaklanmalarla mücadele ayrı bir önem taşır. Dış düşmanlar bir yandan yurdumuzu parçalarken diğer yandan da milleti birbirine düşürmek suretiyle Türk ismini dünya haritasından silmeye çalışıyorlardı. Padişah ve hükümeti Anadolu'da başlayan kurtuluş hareketini anlıyamamış düşman kuvvetlerinin teşvik ve tahriki ile Millî Mücadeleyi bastırmak için bu ayaklanmaları tahrik etmişti. Böylece İtilâf Devletlerinin emellerine kavuşmasına uygun bir ortam yaratılması Türk milleti için tarihi bir şanssızlık olmuştur. Belki şanlı tarihimizin hiç bir döneminde bir Türk devletinin başı, düşman ile işbirliği yaparak, kurtuluş için çabalayan milletinin karşısında yer almamıştır.

¹⁹ KOCATÜRK, Utkaz, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938 Ankara 1983, s. 127 Krş. Türk İstiklâl Harbi C. IV Güney Cephesi, Ankara 1966, s. 81-83

²⁰ KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimizin Esasları, İstanbul 1933-1951, İstiklâl Harbimiz 1959, s. 127 Krş. ÖZALP, Kâzım, Millî Mücadele Hatıraları, 1919-1922 Ankara 1971, C. I, s. 81

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışından birgün sonra yapılan gizli toplantıda Mustafa Kemal Paşa şunları söylemişti: "Efendiler Muhafaza-i mevcudiyet için âtimizi, istiklâlimizi temin için mevcut olan düşmanları görüyoruz ve bu düşmanlarımızın emellerini yakından biliyoruz. Ve düşmanlarımızın bu emellerini istihsal için tatbik edecekleri kuvvetlere de vakıfız. Fakat düşmanlarımız kendi ihtirasatını bizim imhamızla temin etmek için malik oldukları kuvvetlerden hiç birini istimal etmiyorlar. Bilâkis, vâsıl-ı gaye olabilmek için en kuvvetli keşfettikleri vâsıtaya yine bizi birbirimize çarpıştırmaktan ibaret olmuştur.

Maatteessüf İstanbul muhitinde düşmanlarımıza, düşmanlarımızdan daha çok hizmet edenler, maksadını teshil edenler bulunuyor. İşte asıl onların yardımıyla maatteessüf vatanımızın bazı noktalarında milletin vahdetini, tesanüdünü harice karşı gayrivaki gösterecek ve memleketimizin içerisinde asayişsizliğe delâlet edecek ahvar vardır²¹".

Mustafa Kemal Paşa'nın bizi birbirimize düşürdüğünden bahsettiği İtilâf Devletleri başlangıçta başarılı olmuşlardır. Fakat bütün yokluk ve güçlüklerle rağmen Türk Milleti sağduyusu ile gerçekleri görmüş ve Anadolu'da parlayan mücadele ateşi sönmemiş daha çok alevlenmiş, karşısında onları yakmış kavurmuştur.

Heyet-i Temsiliye döneminin önemli çalışmalarından biri ayaklanmalara karşı alınan önlemdir.

Hepsi Anadolu'da Millî Harekete karşı patlak veren bu ayaklanmalar 60 kadardır. Bunlardan Marmara bölgesinde: Sakarya, Bolu, Gerede, Balıkesir, Gönen; Ankara bölgesinde Nallıhan, Beypazarı, Yozgat ve Konya ayaklanmaları en önemlileri idi²².

Ayaklanmalar 1919 yılı ortalarına doğru ilk belirtilerini vermiş 1920 yılı ortalarına doğru en tehlikeli boyutlara ulaşmış, 1921 Kasım ayı sonuna doğru Pontus ayaklanması dışında hepsi bastırılmıştı. Pontus ayaklanması ise Kurtuluş Savaşı süresince devam etmiş ancak 1923 yılı Şubat ayı başında söndürülmüştür.

Mustafa Kemal Paşa, henüz elde yeteri kadar kuvvet bulunmadığı o günlerde, Anadolu'nun dört bir yanında bir biri ardından ortaya çıkan ayaklanmalar sırasında kaygı içinde gerekli önlemleri alıyordu. Atatürk, Büyük Nutuk'ta o güç günleri şöyle dile getiriyor:

²¹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. I, 2'nci İn'ikat-4'üncü Celse, s. 7, BORAK, Sadi, Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları, İstanbul 1977, s. 24-25.

²² AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, C. II, İstanbul 1966 s. 329

“Efendiler, 1919 senesi içinde, teşebbüsâtı milliyemiz aleyhine başlayan dahili isyanlar, süratle memleketin her tarafına sirayet etti.

Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmasti, Karacabey, Biga ve havalisinde; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı havalisinde; Bozkır'da; Konya, Ilgın, Kadınhan, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar havalisinde; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum havalisinde; Umraniye, Refahiye, Zara, Hafik havalisinde; Viranşehir havalisinde alevlenen suriş ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hiyanet, cehalet, kin ve taassup düşmanları, bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyân dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı. Karargâhımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan akurane kasıtlar karşısında kaldık. Garbi Anadolu'nun İzmir'den sonra, yeniden mühim mıntıkları da, Yunan ordusunun taarruzlarıyla çiğnenmeye başlandı²³.

Çanakkale ayaklanması ile İngiltere'nin güdümündeki İstanbul Hükümetinin kıskırtması ile çıkarılan Düzce, Hendek ve Biga, Gönen ayaklanmaları çok ilginçtir. İngiltere bu suretle Boğazları gelecek saldırılara karşı güvenlik altında bulundurmak istiyordu²⁴.

Daha Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sivas'ta iken, Sivas'ta Şeyh Recep ve arkadaşları isyan etmişti. Aynı tarihlerde Adapazarı civarında başlayıp Bolu'ya kadar uzanan bölgede ayaklanmalar başlıyordu. Her iki olayın arkasında da İngilizlerin adamı Papaz Frew, Sait Molla ve İstanbul hükümetinin İçişleri Bakanı Ali Kemal vardı. Amaç Anadolu'daki mücadeleyi söndürmekti.

25 Ekim-30 Kasım 1919 tarihleri arasında birinci Anzavur Ayaklanması Balıkesir dolaylarındaki millî hareketi bastırmak için çıkarılmıştı.

İkinci Anzavur Ayaklanması 16 Şubat-16 Nisan 1920 tarihleri arasında cereyan etmişti. Bir yandan İstanbul işgal edilirken diğer yandan Anzavur işgalcilere yardımcı oluyordu.

Önemli ayaklanmalardan biri (Birinci Düzce Ayaklanması) idi. Ayaklanma T.B.M.M.'nin açılış hazırlıkları sırasında 16 Nisan 1920 de başlamış. Gerede'ye, Kızılcahamam'a ve Ankara'ya kadar uzanmıştı. Trabzon Milletvekili Hüseyin Bey başkanlığında gönderilen nasihat heyeti pusuya düşürülerek esir edilmişti. Daha sonra olay yerine sevk edilen 24 ncü Tümen Komutanı Mahmut Bey de şehit edildi. İsyân 31 Mayıs 1920'ye kadar sürdü.

²³ NUTUK, C. II, s. 442-443

²⁴ Türk İstiklâl Harbi, C. VI, s. 3

O günlerde Ziraat mektebinde çok tehlikeli günler yaşıyordu. İs-yancılar Ankara'dan 70-80 Km. uzaklıkta idiler. Millî Mücadelenin kalbi Ankara'da Ziraat Mektebinde atıyordu. Halide Edip Adıvar o günleri bize şöyle anlatıyor:

“Karargâhta da dıştan sakin görünmekle beraber, güç anlar yaşıyorduk. Ben daima büromda tercüme ve makine ile meşguldüm. Bazan Mustafa Kemal Paşa gelir, bir kahve ısmarlar, azıcık otururdu. O günlerde, bütün enerjisiyle maksat uğruna çalışan dağınık kuvvetleri idare etmeğe çalışıyordu. Aynı zamanda ateşi vardı ve hastaydı. Bugünlerde Dr. Refik'le Dr. Adnan adetâ endişeyle etrafında dolaşır, onunla meşgul olurlardı.

Büyük odadaki manzara gözlerimin önündedir. Mustafa Kemal Paşa, lambasının ışığı altında kâğıtları karıştırır. Miralay İsmet Bey mütemadilen dolaşır. Cami Bey dizinde kâğıtlarla konuşmak fırsatını beklerdi. İç işlerinde meseleler gittikçe çoğalıyordu. Her yarım saatte bir Hayati Bey gelir, telgraflar getirirdi. Bunların arasında şöyleleri vardı: Ben hilâfet ordusunun yaklaştığını görüyorum. Halkın onlara iltihakından endişe ediyorum. Onlar girip telgraf tellerini kesmeden evvel emirlerinizi bekliyorum.

Bunlardan biri okunduktan sonra, Hayati Bey askerî selâm vererek: Teller kesilmiştir. dedi. İşte ihtilâlin manzaralarından biri.

Diğer bir telgraf: Ben kasabanın dışında muhabere merkezi tesis ettim. Kaymakam Hilâfetçilerle anlaşmak üzere. O, bir vatan hainidir.

Her gece etrafımızdaki merkezler ve kasabalardan böyle telgraflar alırdık. Bu ihtilâl günlerinde zavallı ve fakir telgrafçıların cesaret ve vatanseverliklerini, yaptıkları hizmeti takdir etmek imkân dışındadır.

Bu durum, her gece şafak sökünceye kadar devam eder, hepimiz yorgunluktan bitkin bir hale gelirdik. Mustafa Kemal Paşa'nın o günlerdeki kadar yorgun bazan da ümitsiz olduğunu görmüş değildim.

Umumiyetle bir kaç saat uyuyabilmek için sabahın erken saatlerinde aşağıya inerdik. Fakat, rahat uyumak da pek mümkün olmazdı. Çünkü Hilâfet ordusu mensuplarının ne zaman bizim yerimizi de basıp, yatağımızda bizi boğazlıyacıklarını tahmin edemiyorduk. Bugünlerde, bu vatan hainleri Bolu hastanesinde yatan bazı subayları da yataklarından sürükleyip hastahanenin önünde kafalarını taşla ezmişlerdi.

Miralay Refet de İzmir dağlarından üç yüz Zeybek ile geldi. Bir müddet sonra Mudurnu'ya gidecekti. Halk arasında aleyhimize cereyan her halde vardı. Bizleri öldürmek istedikleri muhakkaktı. Aynı zamanda, bü-

tün traşlı ve gömleklilere de kâfir nazarıyla bakıyorlardı. Bir akşam yemekten sonra, büyük odada otururken, Miralay Refet'le sakin sakin konuşuyorduk. O aralık Hayati Bey tekrar o kötü haberlerle geldi. Askerî selâmını verdikten sonra, bütün teller kesildi dedi. Bunu söyler söylemez, dışardan tüfek sesleri gelmeğe başladı. Önce, herkes heyecanlandı. Mustafa Kemal Paşa, ayakta dolaşarak emirler veriyor, hemen herkes ömrünün son dakikasını yaşadığına inanıyordu.

Garip olarak, o dakika bende büyük bir merak uyandı. Siviller beni ilgilendirmiyordu. Çünkü hepsinin korktuğu belliydi. İki büyük asker, Kemal Paşa ile Miralay Refet Beydi. Miralay Refet, yerinden kıılmıdamadı. Sükûnla sigarasını içmeğe devam etti. Mustafa Kemal Paşa daima tehlikeye marûz kalmış büyük bir askerdir. Fakat, o da şuursuz kalabalıktan hoşlanmıyordu. Ama o dakika, selâmetin milli hareketin başarısında olduğunu hissediyordu. Ben, kalktım, odadan yavaş yavaş çıktım. Odanın dışında, zabitler müdafaa hazırlıkları yapıyorlardı. Sakindiler. Bir tanesi telefon ediyordu. Diyordu ki: "Ne dediniz? Ateşin zeybekler tarafından atıldığını mı söylüyorsunuz? Söyleyin cephaneyi israf etmesinler, Ankara'yı korutabilirler:

Ondan sonra zabıt odaya gelerek, ateşin cepheye gitmek için hazırlanan zeybekler tarafından edilmiş olduğunu söyledi.

Ertesi gün de, son defa olarak, Ankara'yı terk etmek münakaşası yapıldı. Fakat, kendimizi biraz daha emniyet içinde hissediyorduk. Miralay Refet azgın zeybekleriyle ertesi gün Ankara'yı terketti²⁵.

Toplanan kuvvetler gecikmeksizin ayaklanma bölgesine sevk ediliyordu. Mustafa Kemal Paşa Anteb'e, Denizli'ye telgraflar çekerek kuvvet istedi. Refet Bey'in (Paşa) bin bir güçlkle Ankara'ya ulaştırabildiği yarısı atsız, yarısı silâhsız 120 kişilik dağınık bir kafilenin şehre gelişi, o günlerin en önemli ve sevindirici olayı olmuştu. Vali Vekili Yahya Galip Bey kafileyi Ankara girişinde karşılamış ve müfreze komutanı Üsteğmen Şerif'in boyuna sarılarak "—Yarabbi bu günleri de gördük. Sana çok şükür" diye dua etmişti²⁶. O günlerde yarı silâhlı da olsa 120 kişi Ankara için adeta bir ordu değerindeydi. Çünkü şehirde bu sayıda bile kuvvet yoktu. O günleri Üsteğmen Şerif, (Emekli Albay Şerif Güralp) anılarında şöyle anlatmaktadır²⁷.

²⁵ ADIVAR, Halide Edib, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, a.g.e., s. 142-146.

²⁶ AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, C. II. Krş. Şerif Güralp, İstiklâl Harbinin İçyüzü.

²⁷ AYDEMİR, Tek Adam, C. II, s. 261-263.

“Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu Ziraat Mektebi binasına gittim. Paşanın kapısını vurarak içeri girdim. Paşa ile İsmet Bey (İnönü) dar, çıplak bir tahta kanapenin üstüne yan yana oturmuşlardı. Vaziyet aldım. Selâmlayıp tam haberi vermek istedim. Fakat Mustafa Kemal, birden kolumdan yakaladı. Beni çekti. İkisinin arasına oturttu. Sıkıştı, şaşırdım. Fakat o bağırdı:

— Bırak şimdi bunları, Şurada üç kişiyiz. Ne yapacağız, onu düşünelim...

Elime bir de sigara tutuşturdu. Ben şaşırılmışım. Bu telaşın sebebini anlayamıyordum. Ankara'daydık. Millî Mücadelenin Merkezindeydik. Düşman karşısında değildik ki... Birkaç cümle konuşur konuşmaz, İsmet Bey bana hemen şu emirleri verdi:

— Şimdi derhal askerlerini toplayacaksın. Hemen tahkimata başlayacaksın. Bu binanın etrafı, bu tepe tahkim edilecek. Akşam üzeri tahkimatı teftiş edeceğim.

Daha çok şaşıtm. Bu tepenin tahkimi? Peki ama, kime karşı, niçin?

Hemen tahkimata giriştik. Akşam üzeri İsmet Bey geldi. Siperleri inceden inceye tetkik etti. Ateş istikametlerini, görüş sahalarını inceledi. Yapılanları beğendi. Sonra emrini verdi:

— Hemen nöbetçilerini çıkar. Çok dikkatli ol.

Akşam kararıp da gece basınca, bu telâşların sebepleri anlaşıldı. Bulduğumuz tepeyi saran bahçelerin içinden silâh sesleri gelmeye başladı. Bunları atanlar kimlerdi? Niçin ateş ediyorlardı? Bunları anlamak, inip araştırmak da mümkün değildi. O gece sabaha kadar, Mustafa Kemal Paşanın birkaç defa kucagında flintasiyle, gündüz kıyafetiyle kendini bina-dan dışarıya ve kazdığımız siperlere attığını gördüm.

Görüldüğü gibi ayaklanmalarla Ankara'nın ve bütün yurdun tehdit edildiği dönemde Heyet-i Temsiliye çok güç şartlar altında mücadele ediyordu.

12 Ocak 1920 de İstanbul'da açılan Meclis-i Mebusan 16 Mart'ta İstanbul'un işgaline kadar çalışmıştı. İşgal ile İngilizler Rauf ve Vasif Beyleri alıp götürmüşler Celâl Bey (Bayar) ve birkaç arkadaşı Anadolu'ya gitmek üzere Üsküdar tarafında Özbekler Tekkesine sığınmışlardı.

Mustafa Kemal Paşa başlangıçtan beri Meclis-i Mebusanın İstanbul'da toplanmasını sakıncalı bulmuştu. Bu konuda “Ben, Meclis-i Mebusa-

²⁶ AYDEMİR, Tek Adam, C. II, s. 261-263.

nın, İstanbul'da dıġarı tecavüz olacağına, dağılacığına, katiyen intizar ediyordum. Bu takdirde, tevessül olunacak tedbiri de takarrür ettirmiştim. Hazırlığımız ve tertibatımız da başlamıştı. Ankara'da toplanmak"²⁹ diyordu.

Aynı konuda Celâl Bayar da Prof. Dr. Utkan Kocatürk ile yaptığı konuşmada şöyle diyor: "Atatürk dehasını, İstanbul Meclisine gitmemekle göstermiştir. "Meclis İstanbul'da açılmasın, işgal altında Meclisi yaşatmazlar" görüşü bu idi. Atatürk Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da açılmasına taraftar değildi. Kendisi de seçildiği halde gitmemiştir, Ankara mebusu olarak... Ve gelseydi İstanbul'a Atatürk'ü de alıp Malta'ya götüreceklerdi. Bu tuzağa düşmedi; bilâkis düşenleri kurtardı. Meclis devam ederken: "Meclisi kapatacaklar, adamlarımızı alıp Malta'ya götürecekler, bunları nasıl kurtaracağım" diye teşkilât yapıyordu. İstanbul Meclisi kapanınca bu husus meydana çıktı... Teşkilât hazır: Meselâ Atatürk'ün teşkilâtı idi beni kaçırın: Aynı zamanda Ankara'da açacağı Büyük Millet Meclisi'nin karakterini hazırlıyordu; Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nu. Böyle adamdı; büyük adamdı; ve Allah onu yaratmıştır. Türk milletini kurtarmak için lüzumunda... Benim kanaatim bu kadar ilerdedir"³⁰.

İstanbul'un işgali alayı Heyet-i Temsiliye'nin çalışmaları içinde önemli bir dönem noktasıdır. İstanbul toplam 81 kişilik Fransız, İngiliz, İtalyan ve Yunan kuvveti ile zaten işgal altında idi. Amaç Osmanlı Hükûmetinin bütün organlarını müttefik kuvvetlerinin kontrolleri altına almaktı.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalini izleyen ilk saatlerden itibaren büyük bir ileri görüş ve enerji ile hemen her tedbiri almıştı.

Yayınladığı ilk emirlerden birinde ahalinin can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istemişti³¹.

Bütün telgraf merkezlerine yayınladığı bir genelge ile, işgal kuvvetlerinin yayınladıkları resmî tebligatın alınmamasını, cevap verilmemesini ve diğer merkezlere ulaştırılmamasını istemişti. Konya ve İzmit dışında bütün merkezler bu isteğe uymuşlardı³².

Ayrıca bütün vali, komutan ve Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine "hainlik düşünen bazı kimselerin milleti aldatmasına ve gerçeğe ters düşen yan-

²⁹ NUTUK, C. I s. 361-363.

³⁰ ATATÜRK Araştırma Merkezi Dergisi C. II Mart 1986 sayı. 5 s. 332.

³¹ NUTUK, C. I, s. 413. Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Arşiv No: 1/105 Dolap No: 5 Göz 1 Kls. 259. Dos. 24. F. 51.

³² NUTUK, C. I, s. 414-416, NUTUK, C. III, s. 1232-1233.

lış hareketlere yöneltmelerine engel olmak için durumun izlenmesini ve halkın aydınlatılmasını” isteyen bir genelge yayınlamıştı³³.

Mustafa Kemal, Türk Milletinin bu yeni işgal hareketi karşısındaki tepkisini yabancı ülkelere de yansıttı. İstanbul’da bulunan yabancı devlet mümesillerine, bütün tarafsız devletlerin Dışişleri Bakanlıklarına ve Fransa, İngiltere ve İtalya Millet Meclislerine verilmek üzere Antalya’daki İtalyan Temsilciliğine bir protesto göndermişti³⁴. Diğer bir emirle de Vali ve Komutanlardan aynı yerlere protesto telgrafları göndermelerini istemişti³⁵.

Aynı gün millete bir bildiri yayınlandı. İtilâf Devletlerinin İstanbul’un işgaline kadar süren olumsuz girişimlerini özetleyerek, işgal ile yedi-yüz yıllık Osmanlı Devletinin hayatına son verilmiş olduğunu, vatan ve istiklâlimizi kurtarmak için mücadele etmemizin gerektiği bildirilmişti³⁶. Aynı anlamda bir bildiri de gazetelerde yayınlanmıştı³⁷.

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa 17 Mart 1920 günü yayınladığı telgraflarla da, hiç bir askerî ve sivil makamın İstanbul ile haberleşmemesini, Heyet-i Temsiliye ile irtibatı devam ettirmelerini, İstanbul’daki olağanüstü halin Anadolu’da Osmanlı kanunlarının uygulanmasına engel olmadığını, yasa dışı hiç bir işlem yapılmamasını istemişti³⁸.

İslâm âlemine yayınladığı bir bildiri ile de islâmiyetin mukaddes hilâfetinin merkezi olan İstanbul’un işgal edildiği, bunun bütün islâm âlemi için hakaret olduğunu, bütün müslüman kardeşlerimizin manevî destekleri ile bize yardımcı olmasını istemişti³⁹.

Artık bütün yetki ve sorumluluklar Heyet-i Temsiliyenin elinde toplanıyordu. Malî konularla ilgili olarak yayınlanan bildiri şöyle idi:

“Aşağıdaki maddelerin icra ve neticelerinin bildirilmesini rica ederim:

1 - Osmanlı memleketleri içindeki Osmanlı bankaları ile, Düyun-u Umumiye (Osmanlı borçlarının ödenmesi için halktan bazı vergiler top-

³³ NUTUK, C. I, s. 416.

³⁴ NUTUK, C. I, s. 417.

³⁵ NUTUK, C. I, s. 418. Gn. kur. Harp Tarihi D. Arş. Arş. No: 1/105 Dolap No: 5, G. 1. Kls. 259 D. 24, F. 50.

³⁶ NUTUK, C. I, s. 419-420.

³⁷ ÖĞÜD, Konya, 16 Mart 1920, s. 1

³⁸ Atatürk Arşivi, D. Özel, K. 26. Dos. 336/30-a F. 9-3.

³⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi A. III/3 D. 14. F. 17. Belge: 17.

layan alacaklılararası yabancılar elindeki memlekete şamil idare), Reji idareleri (tütün tekeli elinde tutan). Osmanlı maliyesine pay ve zaman zaman ödünç veren yabancı sermaye tesisi (mevcudunu, mahallî en büyük mülkiye ve maliye memurlarına haber verecek ve herhangi bir tarafa gönderecekleri paralar, bu iki memur tarafından kontrol edilerek üst makamlara bilgi verilecektir).

Ziraat Bankaları da aynı suretle mevcudunu bildirmekle beraber, İstanbul merkezinden maada merkezlerle olan muamelâta devam edeceklerdir.

2 - Bu müesseselerin İstanbul'a para yollaması yasak edilecektir.

3 - Yukarıda adı geçen malî müesseseler ile, maliye şubelerinde ve Evkaf idarelerindeki paraların cinsleri, rehinelerin toplamı rakamla gösterilmek üzere, 18.3.1920 sonu itibarı ile yekûnları derhal bildirilecektir⁴⁰.

Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliyeyi geçici bir hükümet olarak çalıştırmak ve yeni kurulacak devleti meşru ve yasal bir temele oturtmak için Ankara'da bir meclis toplamak kararında idi. Çünkü, artık İstanbul'dan ümidini kesmişti. Memleketin ve milletin geleceğini düşünüyordu. Rauf Bey'in, İstanbul'daki hükümet buhranını önleyerek saltanat, devlet ve millet adına en iyi idareyi sağlayacak tek sadrazam adayının Mustafa Kemal Paşa olduğu görüşünde olduğunu bildiren telgrafına karşılık, o şöyle düşünüyordu: "Ben, aslında İstanbul hükümetinin yaşayacağından ümitli değildim. Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamlamış olduğuna artık çoktan inanmıştım. Osmanlı Devleti'nin sadrazamlık makamına geçmek gibi zayıf ve anlamsız bir düşüncenin benim kafamda yeri olamayacağı tabii idi. Ben gelip geçmesi tabii olan inkılâp safhalarını sakın bir şekilde takip ederken, yarının tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum⁴¹".

Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin 16 Mart 1920'de başlayan ve 23 Nisan 1920'ye kadar süren olağanüstü dönemdeki çalışmalarını düzenlemek için yukarıda birkaç örnek verdiğimiz bir çok bildiriler yayınladı ve emirler verdi. İlk telgraflarından birinde artık askerî ve sivil bütün makamlar için tek merci'in, Heyet-i Temsiliye olduğunu bildirmişti. 16 ve 17 Mart 1920 günleri kolordu komutanlıklarına ve valiliklere askerî, idarî ve malî konularda yayınladığı bildirilerde şöyle diyordu:

⁴⁰ ULUĞ, Naşit Hakkı, Hemşehrimiz Atatürk, İstanbul 1973, s. 119 vd.

⁴¹ NUTUK, C. I, 1984, s. 275. NUTUK, C. I, 1973, s. 402.

“1 - İstanbul'un işgali; İtilaf Devletleri mümessilleri, bütün bitaraf devletlerin hariciye nezaretleri ve meclisleri nezdinde telgrafla protesto edilecek ve mitingler yapılacaktır.

2 - Bir müddet için dost olsun, düşman olsun yabancı resmî âlem ile muvakkaten temas edilmeyecektir.

3 - Hristiyan ahaliye dokunulmayacaktır.

4 - Memleketin asayişini ve huzurunu bozanlar, hangi dine ve milliyete mensup olurlarsa olsunlar haklarında aynı şiddette ve eşitlikle kanunî işlem yapılacaktır.

5 - İçinde bulunulan olağanüstü hal, birliği gerektirmektedir. Milletnin birliğini sağlamak ve girişilen mücadelenin kutsiyetinden ve meşruluğundan herkesi haberdar etmek için gayret sarf edilecektir.

6 - Menfi propagandalar önlenecektir.

7 - Askerî ve sivil makamlar işbirliği yaparak çalışacaklardır.

8 - Mühim telgraf merkezlerinde birer subay ve memur yerleştirilerek telgraflar kontrole tabi tutulacaktır.

9 - Sahil iskelelerinden ve dahilden gelecek şahıslar sıkı bir tetkike tabi tutularak, şüpheli olanlar hakkında takibat yapılacaktır.

10 - Önemli postahanelerde şüpheli görülen mektuplar açılacaktır.

11 - Heyet-i Temsiliye'nin bilgisi ve rızası olmadıkça, hiçbir makam ve hiçbir memur İstanbul ile muhabere etmeyecektir.

12 - Telgraf memurları, İstanbul'dan çekilen düşman tebliğlerini alıp yaymayacaklar ve Anadolu'da cereyan eden muhaberatı İstanbul'a vermiyeceklerdir. Aksi takdirde, bu gibi memurlar casus sayılarak haklarında kanunî işlem yapılacaktır.

13 - İşgali protesto için yazılan telgraflardan ücret alınmayacaktır.

14 - Rehin olarak İngiliz Kontrol Subayları tevkif edilecektir⁴²”

Heyet-i Temsiliye alınan tedbirlerle, İstanbul'un işgalinden iki gün sonra, “adeta bağımsız bir devlet” olmuştu. Bu devletin müstebit ve mutlak bir idare sayılmaması için millî hâkimiyet yetkisini kullanacak bir meclisin oluşturulması gerekiyordu⁴³.

⁴² SELEK, Sebahattin, Anadolu İhtilâli, İstanbul 1963, s. 278-279.

⁴³ ÖZTİN, Tahsin, Mustafa Kemal'den Atatürk'e, İstanbul 1981, s. 46-47.

Heyet-i Temsiliye'nin bu dönemdeki etkili çalışmaları sayesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve hükümet (T.B.M.M. Hükümeti teşkil edilmiştir). Büyük Zafer'den sonra da "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" kurulmuştur.

Heyet-i Temsiliye'nin bu dönemdeki çalışmaları modern Cumhuriyetimizin temel taşı olmuştur.

SONUÇ

Sivas Kongresi dağıldıktan sonra Heyet-i Temsiliye Sivas'ta çalışmalarını devam ettirerek İstanbul Hükümetinin başa çıkamadığı çeşitli meselelere çare bulmaya başladı. Heyet-i Temsiliye, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya intikal etti.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya intikalinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar geçen olaylar Kurtuluş Savaşımızın dikkatle incelenmeye değer sayfalarıdır. Mustafa Kemal Paşa ve kendisine inanmış arkadaşları, milletin arzusuna tercüman olarak mücadeleye atılmışlardı. Bu mücadelede "her şey" bir problem olarak ortaya çıkıyordu. Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ta kalması veyahut Ankara'ya gelmesi bile bir problem olmuştur.

Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısında uygun bir yere intikalini gerektiren birçok sebep yanında, en önemli olanı, genel bir askerî kaide olarak başkomutanın buhranlı yere yakın olması gereği ve zorunluluğu idi. Bu hususta, Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta "Usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumiyeyi idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Ankara, bu şeraiti cami bir nokta idi" demektedir.

O tarihte büyük tehlike batıdan bekleniyordu. İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri; İç Anadolu'ya doğru ilerlemeye çalışıyordu. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da bazı vilayetler İtalyan ve Fransız işgali altında bulunuyordu. Pontus Rum devletini ihya etme hayali ile yaşayan Rum çeteleri Samsun ve havalisinde taşkınlıklarına devam etmekte idiler. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısında bir yere intikali gerekiyordu. Ankara'nın stratejik konumu, İstanbul'a ve cephelere yakınlığı, demiryolu üzerinde oluşu, iyi bir telgraf şebekesi ile İstanbul ve Anadolu'nun her yeri ile muhabere kolaylığı sağlaması aranan ideal şartlara uyuyordu.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki çalışmaları, 27 Aralık 1919'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış tarihi olan 23 Nisan 1920'ye kadar

olmak üzere 118 gün sürmüştür. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali, bu süreyi adetâ ikiye bölen önemli bir olaydır.

Birinci dönemin özelliği, İstanbul'da padişah, Ankara'da Heyet-i Temsiliye olmak üzere iki başlı bir yönetimin mevcut olması, milletin ve idarecilerin bir kısmının millî mücadelenin anlamını henüz kavramamış bulunmasıdır.

İkinci dönemin özelliği ise, düşman işgali altına giren İstanbul idaresinin etkisinin kalmamış olması ve Heyet-i Temsiliye'nin gittikçe güçlenerek bütün milletin temsilcisi durumuna gelmesi ve memleketin kaderine tümü ile sahip olmasıdır. Bu dönemde, Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak memleketi idare etmiş ve gelecek için birçok kararı tek başına almıştır.

Heyet-i Temsiliye'nin kurulduğu Erzurum Kongresinden başlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar devam eden çalışma süresi içinde, Ankara'daki çalışmaların özel bir önemi bulunmaktadır. Bu çalışmalar içinde, içte ve dışta Heyet-i Temsiliye'nin milletin temsilcisi olduğuna, padişah hükûmetinin gafletini ve milletin yaptığı hayatta kalma mücadelesini henüz kavrayamayan ve hala milleti padişahın kurtarabileceğini zannedenleri inandırmak en önemlisi idi. Ayaklanmalara karşı tedbir almak, ilerleyen dış düşmanlara karşı mukavemet cepheleri oluşturmak, yabancı devletlerle ilişkiler kurularak Heyet-i Temsiliye'nin varlığını kabul ettirmek, devlet teşkilâtının özünü oluşturan kuruluşları kurmak ve nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını hazırlamak önemli ve hayati çalışmaları arasındaydı.